

Solvej Berlaus tale ved Auschwitz-dagen

Taler

Solvej Berlau
Gymnasielærer

Dato

27. januar 2025

Sted

Dronningesalen i Den Sorte
Diamant, København

1 Tak for invitationen til at tale her i dag. Jeg hedder Solvej Berlau. Jeg er historie-
og samfundsfagslærer og i det daglige har jeg det privilegium at undervise unge
mennesker på Slagelse Gymnasium. Jeg har en baggrund som projektleder på
5 Dansk Institut for Internationale Studier, hvor jeg i mange år havde ansvaret for
undervisningsindsatsen forbundet med Auschwitz-dag. I den forbindelse har
jeg mødt og undervist elever og lærere fra hele landet om Holocaust og andre
folkedrab.

Jeg vil gerne indlede med en lille historie: Den anden dag havde jeg møde med
10 en elev, der skal skrive stor opgave som afslutningen på hans HF. Vi skulle tale
om opgavens emne, og han havde på forhånd gjort sig nogle overvejelser. Han
ville gerne skrive om Anden Verdenskrig og Holocaust. Det lå fast. Opgaven
skulle derudover handle om, hvad der skete under krigen, og hvorfor og
hvordan nazisterne forfulgte jøder og andre uønskede minoriteter. Samtidig
15 ville han også gerne undersøge gerningsmænd og spørgsmålet om, hvad der fik
dem til at medvirke i udryddelserne. Modstandsbevægelsen skulle desuden
analyseres, både den i Danmark og i resten af Europa, og naturligvis ville han
komme omkring Pearl Harbour, USA's rolle i krigen og D-dag. Sidst foreslog
han at perspektivere til Holocaustbenægtelse.

20 Jeg sagde, at det lød meget spændende, men at han skulle huske, at han kun får
en uge til at skrive opgaven – som maksimalt må være på 10-15 sider. Indholdet
han så for sig, kan måske bedre rummes i et firbindsværk end i en HF-opgave-
og vi fandt i fællesskab ud af at snævre emnet ind.

25 Jeg nævner det her, fordi den liste af emner, som han nævnte, tegner et ret
præcist billede af, hvad der interesserer de unge. Og det er det, jeg kan bidrage med
her i dag, altså et kort indblik i hvordan eleverne møder emnet i undervisningen
og hvad det er, de kan lære. Jeg har ikke så god tid. 10 minutter. Og det er meget

30

udfordrende, når man er lærer og vant til at snakke meget. Jeg skal gøre mit bedste.

35 Det er min oplevelse, at et stort flertal af eleverne er oprigtigt interesserede, når undervisningen handler om Holocaust og andre folkedrab. Og det vil måske overraske nogle at høre, at elevernes historieinteresse ikke altid er stabil, men lige i det her emne, er de som regel helt med. De spørgsmål der fylder, er altid hvorfor skete det? og hvordan skete det?

40

Hvorfor og hvordan fylder meget, fordi Holocaust i både omfang og indhold ligger så fjernt fra de idealer og værdier som de unge møder i deres egen hverdag. For dem er logikken ikke klar – og de kæmper med at finde en måde at skabe mening i et voldsomt historisk kapitel.

45

Og det er vigtigt, at de prøver at forstå. Fordi når de møder et emne som Holocaust i undervisningen, så møder de verdenshistoriens mest ekstreme eksempel på intolerance, vis betydning næsten ikke kan overdrives.

50

I undervisningen kalder vi Holocaust for et historisk brud. Dels fordi hændelser og strukturer sidenhen er identificeret i andre folkedrab og har medvirket til en politisk diskussion af minoriteters ret til beskyttelse. Og dels fordi

55 forbrydelserne begået under Holocaust, hverken før eller siden er set i samme målestok. Før 1940'erne havde verden ikke været vidne til en statsmagt, som af raceideologiske årsager gennemførte et industrialiseret folkedrab i forsøget på at udrydde både egne og andre landes borgere. Efter krigen dannede Holocaust

60 både grundlag for erkendelsen af, hvad mennesker er i stand til at gøre mod hinanden, men forbrydelserne begået mod jøder og andre uønskede grupper fik også betydning for oprettelsen af en international retsorden, på FN, på formuleringen af menneskerettighederne, på etableringen af EU samt på, hvordan de vestlige samfunds udenrigs-, asyl- og flygtningepolitik er indrettet i dag. I historieundervisningen kalder vi Holocaust for et historisk brud, fordi vi

65 kan tale om et før og et efter Holocaust. Og det er vigtigt for nutidens elever at kende til.

70

Så det var den ene ting, jeg ville sige noget om. Det andet handler om elevernes udbytte af undervisningen. Hvad er det, de lærer, når de lærer om Holocaust og andre folkedrab?

75

Når eleverne i undervisningen møder emner som det armenske folkedrab, som Holocaust eller folkedrabene i 1990'ernes Rwanda og Eksjugoslavien handler det om flere ting: dels om det vi kalder vidensmasse, dvs. forståelse af de konkrete historiske hændelser og begivenheder – hvad skete der, hvordan skete det, hvad kan forklare, hvorfor det skete og hvilken betydning fik det? Men det handler også om vidensform: kunne det være gået anderledes, end det gjorde? Hvilke muligheder var der, og hvordan kunne det enkelte menneske handle inden for disse rammer?

85

Dermed kommer undervisningen også til at handle om, hvad menneskelighed er. Og om menneskers behandling af andre mennesker. For folkedrab er en forbrydelse mod menneskeheden, men det er også en forbrydelse af menneskeheden. For det er altid mennesker der slår ihjel. Så når de unge skal forstå emnet, kommer de uundgåeligt til at beskæftige sig med, hvad menneskelighed også er. Det var mennesker der planlagde og udførte forbrydelserne. Det var mennesker der greb ind eller lod være, og i sidste ende er det mennesker (altså eleverne selv) der sidder i klasselokalet, og ser tilbage og forsøger at begribe historien.

For mange unge kan det være en stor mundfuld at forholde sig til alt det, mennesker også er i stand til at gøre mod hinanden. Og det kan sætte mange følelser i gang, som også skal håndteres i klasselokalet. Og når de unge bliver spurgt, hvad det vigtige ved emnet er, peger de på de store spørgsmål – dem der handler om menneskers holdninger og handlinger. På spørgsmål om, hvad der er rigtigt og hvad der er forkert. Og hvis man graver lidt dybere, så handler det ofte også om, hvad de kan relatere til sig selv. De er oplagt interesserede i de såkaldte aktørkategorier under et folkedrab, altså ofre, gerningsmænd og

110 tilskuere og beskyttere, måske fordi der ikke langt til tanken om, hvordan de ville have handlet.

Undervisningen om Holocaust og andre folkedrab kommer også til at pege på nogle af de strukturer, som hører til elevernes egen nutid og hverdag. For grundstrukturen i ethvert folkedrab er opdelingen i et 'os og dem'. Jøder og 115 ikke-jøder under Holocaust. Hutuer og tutsier i Rwanda. Uden dette gruppedynamiske og ekstremt ekskluderende 'os og dem' er der ikke noget folkedrab. Forståelsen af den struktur er et vigtigt skæringspunkt i undervisningen, og her er en af de steder, hvor det nogle gange kan blive svært.

120 For når eleverne lærer om fx optakten til Holocaust, bliver de opmærksomme på det iboende negative potentiale, som forestillinger om andre mennesker har. Men forestillinger om hinanden, er jo noget eleverne gør sig hele tiden. Hver eneste dag. Så mens de unge skal forstå, hvorfor det gik, som det gjorde i Nazityskland, skal de samtidig forstå at fordomme og racisme meget sjældent 125 fører til systematisk diskrimination, forfølgelse og voldelige overgreb som under Holocaust. Og her bliver det mere komplekst endnu: For mens intolerance ikke leder direkte til folkedrab, bliver et folkedrab omvendt altid akkompagneret af stereotype og dehumaniserende forestillinger, hvor de andre fremstilles som fundamentalt anderledes end os.

130 Opgaven er altså, at de unge skal forstå emnet uden blive desillusioneret, bange for deres medmennesker og helst også uden, at de udvikler forsimplede og unuancerede forståelser. Det er en svær balance mellem viden, der på den ene side forklarer antisemitisme, brutalitet og udryddelsespolitik og på den anden 135 side det, der skaber mening for den enkelte elev. Det forudsætter et stort overblik over historien, og faren for, at eleverne ender med banale, moraliserende pointer, som de ikke nødvendigvis lærer noget af, er altid til stede.

140 Så, som det fremgår, er der er der mange perspektiver og udfordringer at diskutere, når det handler om undervisningen om Holocaust og andre folkedrab. Og der er meget vi ikke ved, for undervisning er ikke en eksakt videnskab. Som lærere må vi også spørge os selv, hvornår undervisningen egentlig er vellykket. Det er et spørgsmål der hyppigt bliver diskuteret blandt 145 lærere i faggrupper, på lærerværelser og på kurser. Og nu hvor Holocaust og andre folkedrab er blevet obligatoriske emner i både grundskoler og på

ungdomsuddannelser, er det en samtale der helt givet vil fortsætte de kommende år.

150

Jeg vil gerne afslutte med at sige, at undervisning om Holocaust og andre folkedrab lægger op til at eleverne lærer både om historien og af historien og derigennem forstår faren ved fordomme, diskrimination og dehumanisering. For i en tid hvor verden er blevet en tand mere usikker og uforudsigelig, hvor
155 antisemitisme og hadforbrydelser stikker hovedet frem på ny, hvor de unge dagligt hører om krig i både Europa og Mellemøsten og konfronteres med fake news og misinformation, tror jeg det er vigtigere end nogensinde, at de også lærer om værdien af medborgerskab, rettigheder, ansvar og inklusion.

160 Tak for ordet.

Kilde

Manuskript tilsendt af taler og udgivet af Danske Taler med tilladelse fra taler.

165

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Mindetale

Relateret

170 David Akovs tale ved Auschwitz-dagen
27. januar 2025

Peter Hummelgaards tale ved Auschwitz-dagen
27. januar 2025

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/solvej-berlaus-tale-ved-auschwitz-dagen-2025>

175

180

185